

Ігор Драган

Національна академія внутрішніх справ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДИНАМІКА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ ТА МЕХАНІЗМУ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Ihor Drahan

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

SOCIO-POLITICAL DYNAMICS AS A FACTOR OF TRANSFORMATION OF THE INSTITUTE OF PUNISHMENT AND THE MECHANISM OF ITS IMPLEMENTATION

The role of social and political factors in the evolution of the institute of punishment is analyzed. It has been determined that the motivation of citizens to adhere to European democratic and cultural values has made the integration of Ukraine into the European Union a prior direction of Ukraine's political development. The orientation towards European integration leads to the need to adapt the national system of law to the systems of law of the EU member states.

The problem aspects of reforming the domestic institute of punishment are highlighted. Significant differences in the concepts of the USSR penal system and penal system, which complies with the EU requirements, caused the problem transition from some guidelines for the development of criminal legislation to others.

It is proved that the mandatory condition for solving the problems of the effectiveness of the penal system is to bring it in line with the standards of the European Union.

Keywords: political dynamics, human rights, institute of punishment, adaptation of systems of law.

Покарання є найбільш витребуваним кримінально-правовим заходом, що застосовується державою для виконання завдань законодавства України про кримінальну відповідальність (далі – ЗУпКВ) та поширеною формою здійснення кримінально-правової відповідальності. Тому дієвість інституту покарання в значній мірі визначає ефективність реалізації кримінальних норм.

Суспільні перетворення та політичний курс держави, що спрямований на інтеграцію України до Європейського Союзу (далі – ЄС), призводять до необхідності реформування механізму застосування кримінального покарання у відповідності до вимог ЄС. Водночас, відсутність ґрунтовних наукових досліджень щодо ролі політичних чинників в процесі трансформацій сучасного інституту покарання є фактором, який становить загрозу ефективному проведенню реформ.

Розгляд проблем інституту покарання проводив ряд вчених, серед яких В.Г.Гончаренко, С.В.Гончаренко, Н.О.Гуторова, О.О.Дудоров, О.В.Козаченко, О.П.Кучинська, В.О.Навроцький, Є.С.Назимко, М.І.Панов, В.М.Попович, Є.В.Фесенко, М.І.Хавронюк, С.В.Хилук та інші.

Метою статті є аналіз ролі політичних факторів у формуванні парадигми кримінально-виконавчої системи України, висвітлення проблемних аспектів реформування вітчизняного інституту покарання.

Співпраця з країнами та союзами суверенних держав вимагає адаптації національних систем права та правових інститутів. Тому політичні інтеграційні процеси призводять до необхідності зближення вітчизняної правової системи з правовими системами країн-партнерів. Адаптація інститутів права, в тому числі інституту покарання, означає їх трансформацію у відповідності до обраного політичного вектору.

Геополітичне положення України зумовлює багатовекторність зовнішньополітичного курсу. Можливими напрямками міжнародного співробітництва є розширення партнерства з США, країнами ЄС та ін. Прагнення громадян України до дотримання фундаментальних демократичних

принципів, підвищення рівня добробуту, слідування європейським соціальним та культурним цінностям призвела до того, що пріоритетним напрямком інтеграційної стратегії України стала її інтеграція в ЄС. «Згідно зі статистичними даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), за інтеграцію України в ЄС виступають 45,9 українців»¹.

На наш погляд, початковим моментом, який обумовив зближення законодавства України до законодавства ЄС є ухвалення «Угоди про партнерство і співпрацю (УПС) між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами» від 14.06.1994 р.

31.10.1995 року Україна набула членства в Раді Європи (далі – РЄ), прийнявши Закон України «Про приєднання до Статуту Ради Європи».

З вступом до РЄ Україна взяла на себе зобов'язання щодо підписання та ратифікації ряду міжнародних нормативно-правових актів стосовно співробітництва з країнами партнерами та приведення національної системи права у відповідність до європейських стандартів. Це означає, що з набуттям членства України в РЄ, тенденції розвитку кримінального права ЄС визначають пріоритетні напрямки реформування кримінально-правового законодавства України.

Парадигмою суспільного розвитку держав-членів ЄС є гуманне ставлення до людини, дотримання верховенства права та слідування принципам демократії. Гуманізація державних інститутів не могла не позначитись на інституті покарання.

В одній із статей проекту Конституції ЄС «Цінності союзу» визначено: «Союз ґрунтований на цінностях шани людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і шанування прав людини, охоплюючи права меншин. Ці цінності є спільними цінностями всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками і чоловіками. «Спільні цінності» мають поділяти всі держави-члени. З цього випливає, що порушення «спільних цінностей» із боку будь-якої держави-члена може загрожувати засадам усього ЄС, і, як наслідок, ставити під сумнів членство держави-порушника в ЄС»².

«Ефективна імплементація спільних цінностей є суттєвим чинником подальших відносин між ЄС і країнами-сусідами»³.

Слідування спільним цінностям стало запорукою єдності та орієнтиром розвитку країн-членів Європейського співтовариства.

«Плюралістична демократія, верховенство права і дотримання прав людини – триада принципів, закладених у самобутності тієї спадщини, якій держави засновниці Ради Європи «підтвердили свою відданість» у преамбулі Статуту згаданої організації»⁴.

«Організація Об'єднаних Націй значну увагу приділяє питанням гуманного поведження з усіма, в тому числі тими, які перебувають у місцях позбавлення волі. Вона розробила та ухвалила низку міжнародних нормативних актів щодо захисту і забезпечення прав людини та фундаментальних свобод»⁵.

Принцип поваги до прав людини, гуманного поведження з засудженими, внаслідок закріплення в міжнародно-правових актах, став пріоритетним принципом розвитку кримінального законодавства України.

Тому вибір європейського напрямку розвитку призвів до необхідності гуманізації вітчизняної системи виконання покарань. Правовою основою обраного напрямку реформування є ряд ратифікованих Верховною Радою України міжнародних правових актів, зокрема, «Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини» від 04.11.1950 р., «Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання», що набула чинності 26.06.1987 р., «Європейські пенітенціарні правила» від 12.02.1987 р та ін.

З метою забезпечення захисту прав засудженого в місцях позбавлення волі, адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС, 08.04.2014 року прийнято Закон України «Про внесення

¹ Зленко, С. (2018) Суспільно-політичні настрої. Довіра соціальним інституціям. КМІС. <<http://kiis.com.ua/lang=ukr&cat=reports&id=584&page=3.html>> (2018, травень, 18).

² Петров, Р. (2006). Європейські «спільні цінності»: імплікації для України. *Право України*, 10, 110–112.

³ Закон про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу 2004 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 29, 367.

⁴ Головатий, С. (2006). *Верховенство права: монографія*. Київ: Фенікс, 17-47.

⁵ Букалов, О. (2001). *Як змусити стандарти працювати. Практичний посібник з ефективного застосування міжнародних тюремних правил*. Донецьк: Східний видавничий дім, 212.

змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів». Нововведення цього закону призначені для пом'якшення правового статусу арештованих осіб, розширення прав засуджених та введення додаткових гарантій їх дотримання.

Політика гуманізації інституту покарання відображається на судовій діяльності та сприяє тому, що призначення судом кримінального покарання у вигляді позбавлення волі можливе лише у виняткових випадках, з врахуванням тяжкості вчиненого злочину або у разі, якщо застосування більш м'якого покарання є не виправданим для досягнення мети кримінальної відповідальності.

Однією з вимог РЄ в питанні реалізації політики гуманізації інституту покарання стало виключення смертної кари, як такої, що порушує конституційний принцип невід'ємності права людини на життя, з переліку кримінальних покарань, що визначені в ЗУпКВ.

У «Віденській декларації держав членів РЄ» від 25.06.1993 року визначено загальнообов'язкові вимоги для вступу до РЄ нових держав. Першою такою вимогою є «приведення політичних інститутів та правової системи у відповідність до принципів демократії, верховенства права і поважання прав людини»¹. Зазначена вимога заперечує можливість застосування смертної кари, тому що найголовнішим правом людини є право на життя.

11 червня 1998 року Указом Президента України була затверджена «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу», в першому пункті якої «Адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини», в першій главі «Основні напрямки інтеграційного процесу» передбачено «зближення із сучасною європейською системою права», що за задумом розробників Концепції, забезпечить приведення вітчизняного законодавства «до рівня, що склався у державах – членах ЄС»².

Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. визнано, що смертна кара суперечить Конституції України³. З прийняттям Кримінального кодексу (далі – КК) від 28.12.2000 р. смертну кару було виключено з переліку покарань. Найсуворішим кримінальним покаранням стало довічне позбавлення волі.

Відміна смертної кари стала вагомим кроком, що спрямований на зближення законодавства України та ЄС, і визначила недоліки, що вказують на невідповідність вітчизняної пенітенціарної системи європейським стандартам тримання осіб в місцях позбавлення волі.

З відміною смертної кари зросла кількість осіб, які засуджені до довічного позбавлення волі. Це призвело до перенавантаження установ відбування покарань. У пояснювальній записці народних депутатів Верховної Ради до проекту «Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі» зазначено «Існування такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, пов'язано з низкою серйозних проблем. Так, для утримання таких засуджених ще й досі не створено належних умов, а на відміну від усіх інших видів покарання, довічне позбавлення волі має характерну тільки йому властивість – постійне збільшення кількості засуджених (в середньому 100 осіб на рік)»⁴.

У доповідях Європейського Комітету із запобігання тортурам (ЄКЗТ) піддано серйозній критиці ряд аспектів в діяльності пенітенціарної системи України. Зокрема відзначено «...погані умови тримання ув'язнених в місцях позбавлення волі, особливо в СІЗО, переповненість місць ув'язнення, безліч інших недоліків, які стосуються харчування ув'язнених, медичного обслуговування, поведінки з ними персоналу установ виконання покарань...»⁵.

¹ Віденська декларація 1993 (Рада Європи). *Офіційний сайт Верховної Ради України*.

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/how/994_189> (2018, травень, 18).

² Гривняк, Л. (2014). Вплив міжнародного чинника на скасування смертної кари в Україні. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*, 782, 172-175.

³ Рішення по справі 1-33/99 (справа про смертну кару) 1999 (Конституційний суд України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>> (2018, травень, 18).

⁴ Чумак, В., Луценко, І. (2015). Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням. *Інформаційне агентство ЛІГА:ЗАКОН*. <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1RO00A.html> (2018, травень, 18)

⁵ Букалов, О. (2007). *Статистичний огляд. Кримінальні покарання в Україні*. Донецьк: Донецький Меморіал, 45.

Виникає питання: «Чи можливе виправлення засудженого до довічного позбавлення волі, чи перевиховання особи, засудженої до позбавлення волі в цілому, за умови, якщо в місцях відбування покарань відсутні належні умови тримання осіб?»

Як показує практика, відбування покарання в тюрмах приводить не до виправлення засудженого, а навпаки, до його моральної деградації.

Занепад норм моралі, набуття свідомих протиправних установок є тими факторами, що сприяють підвищенню рівня насильства в установах відбування покарань.

На нашу думку, зростання рівня насильства та порушень прав людини в закладах пенітенціарної системи, це ті чинники, усунення яких є необхідною умовою вступу України в ЄС.

Водночас, вимоги ЄС щодо умов перебування в установах відбування покарань мають рекомендаційний характер, проте, їх невиконання становить чинник, який послаблює євроінтеграційні позиції України.

Це означає, що обов'язковою умовою євроінтеграції України є реформування кримінально-виконавчої служби в питанні приведення умов утримання ув'язнених до стандартів, які відповідають вимогам, що забезпечують дотримання конституційних прав і свобод людини.

Міжнародні стандарти поведінки із засудженими знайшли своє відображення в численних міжнародних конвенціях, рекомендаціях, правилах. Такі стандарти можуть мати як універсальний, так і регіональний характер. Безумовно, головними стандартами універсального характеру слід назвати Мінімальні стандартні правила поведінки із в'язнями, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН...¹.

Впровадження в Україні міжнародних стандартів щодо дотримання прав людини в місцях позбавлення волі та правил поведінки з ув'язненими спрямована не лише на забезпечення гідних умов в ході фактичного відбування кримінального покарання, а й на соціальну адаптацію злочинця. Таким чином, гуманізація покарань означає, що держава не лише застосовує до особи, яка скоїла злочин, покарання, а й за допомогою заходів профілактично-виховного впливу прагне виправити його.

Відміна смертної кари визначила також ряд соціальних чинників, що обумовлюють виникнення проблем в ході реформування інституту покарання.

Дані опитування Соціологічної групи «Рейтинг» свідчать про те що 38 % громадян України підтримують ідею відновлення смертної кари².

Прихильники примусового позбавлення життя аргументують свою позицію тим, що застосування смертної кари є ефективним видом покарання для попередження та протидії скоєнню тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема таких, що посягають на життя громадян. У такому розумінні страх перед примусовим позбавленням життя, як відплати за вчинений злочин, відіграє роль стримуючого фактора щодо злочинності.

На наш погляд, це означає, що репресивно-каральна парадигма інституту покарання СРСР призвела до спотвореного розуміння сутності та призначення кримінально-правової відповідальності, як інструменту кари та пригнічення людини. Наслідком чого є формування відповідних ціннісних орієнтирів, що орієнтовані на насильство та культ сили. Зазначені ціннісні орієнтири прямо суперечать спільним цінностям країн-членів ЄС, тому сприяють суспільному запереченню тих реформ, що необхідні для приведення вітчизняної системи виконання покарань у відповідність до стандартів ЄС.

Таким чином, політична динаміка, яка мала вираження у виході України зі складу СРСР та її інтеграція в ЄС, обумовила виникнення проблем не тільки нормативної основи вітчизняного інституту кримінального покарання, а й механізму його практичної реалізації.

Система покарань СРСР будувалася на насильстві та відіграла роль правового заходу, що був призначений для підтримання тогочасного тоталітарного режиму.

Відсутність належного правового захисту громадян СРСР була обумовлена поглядом на права і свободи, місце людини в суспільстві, що нав'язувався радянському народу Комуністичною партією

¹ Лисодед, О.В. (2015). Закріплення міжнародних та європейських стандартів поведінки із засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві України (на прикладі Закону України № 1186-VII від 08.04.2014 р.). *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. Харків: Право, 30, 64–76.

² ZN.UA (2017) *Менше 40 % українців виступають за відновлення смертної кари*. <https://dt.ua/UKRAINE/menshe-40-ukrayinciv-vistupayut-za-vidnovlennya-smertnoyi-kari-246713_.html> (2018, травень, 18).

Радянського Союзу (КПРС). Доктрина комунізму визначала спільність культурних та правових цінностей всіх членів суспільства. Радянські громадяни мали спільну ідеологію, спільну мету – побудову комунізму, спільний політичний світогляд, спільну колективну власність та ін. Орієнтація на спільність соціальних цінностей громадян обумовила нівелювання індивідуальності людини, її прав та свобод. Це призвело до того, що пріоритетними завданнями радянського законодавства став захист державних та суспільних цінностей, а права людини і громадянина стали похідними від інтересів держави.

У такому разі злочинець, який вчинив кримінальне правопорушення, внаслідок чого посягнув на суспільні інтереси, втрачав підтримку суспільства, його індивідуальні права та свободи залишалися не захищеними, та такими, що не становили найвищої соціальної цінності.

Наслідком такого розуміння місця людини в суспільстві стало становлення суспільної моралі, відповідно до якої злочинець заслуговує лише на покарання та ізоляцію від суспільства. Це призвело до формування типу мислення посадових осіб спеціальних органів держави, який орієнтований на негативний образ людини, як потенційного злочинця. Такий тип розуміння будується на зневажанні прав і свобод громадян, усвідомлення держави виключно як карального інституту.

Для реалізації кримінально-правової політики, яка мала виражено каральну спрямованість та не заперечувала можливість порушення прав і свобод людини і громадянина, також була задіяна відповідна система установ відбування покарань. Перебування засуджених в місцях позбавлення волі, в яких відсутні відповідні умови утримання, зводило нанівець можливість виконання виховної функції покарання.

Водночас, політика гуманізації кримінального покарання, яка передбачає повагу до прав людини і громадянина, є за своєю сутністю протилежною репресивно-каральній парадигмі інституту покарання за часів СРСР. Така політика визначає людину, її права та свободи, як найвищу правову цінність, а державу – як політичну організацію влади, що покликана служити людині. Якщо європейська карна система, поряд з застосуванням покарання, спрямована на створення для ув'язненого необхідних для виправлення умов, повагу до особи засудженого, то вітчизняна кримінально-виконавча система націлена виключно на втілення неприємних наслідків накладення кримінального покарання.

З метою реформи закладів виконання покарань та приведення їх у відповідність до вимог ЄС Указом Президента України 08.11.2012 року за № 631/2012 була схвалена «Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України». «У даній Концепції, зокрема, вказується, що існуюча система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини у процесі виконання покарань.

Реалізація Концепції має забезпечити:

1) приведення умов тримання засуджених у відповідність до європейських стандартів та запровадження процедури досудової пробації;

2) створення:

- системи надання засудженим медичної допомоги належної якості;
- механізму соціальної реабілітації засуджених та повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві;
- умов для залучення засуджених до праці та відшкодування ними збитків, завданих злочином, та виконання інших майнових зобов'язань;
- служби пробації;

3) формування кадрової політики відповідно до Європейських пенітенціарних правил¹.

16.09.2014 року Верховна Рада України ратифікувала «Угоду про асоціацію з ЄС», у ст.6 якої передбачено проведення діалогу між Україною та країнами ЄС з питань проведення реформ у сфері забезпечення верховенства права, поваги до прав людини і основоположних свобод, у тому числі в ході реформування правоохоронних органів.

¹ Указ про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України 2012 (Президент України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>> (2018, травень, 18).

З метою поліпшення умов тримання засуджених осіб, впровадження заходів, спрямованих на виправлення засуджених, 05.02.2015 року за № 160-VIII був прийнятий Закон України «Про пробацію», що є одним з наслідків ратифікації угоди між Україною та ЄС. Пробація успішно пройшла впровадження та становить невід'ємний елемент системи кримінальної юстиції багатьох країн світу, в тому числі держав-членів ЄС. Тому, прийняття ЗУ «Про пробацію» є черговим кроком, спрямованим на адаптацію системи виконання покарань України та кримінального законодавства ЄС.

Але виконання завдань пробації зіштовхнулося з рядом проблем, пов'язаних з відсутністю налагодженого механізму здійснення пробації.

В зв'язку з тим, що в Україні не створена служба пробації, функції пробації виконує кримінально-виконавча інспекція, яка за своїми функціями та методами роботи суттєво відрізняється від служб в країнах ЄС, що забезпечують реалізацію альтернативних видів покарань, та таких, що передбачають звільнення засудженого від покарання за умови гарантії його виправлення. Це означає, що кримінально-виконавча система, яка перейшла в «спадок» від СРСР виявилася непридатною для впровадження нововведень системи покарань, що відповідають стандартам ЄС.

Значні відмінності репресивно-каральної парадигми інституту покарання СРСР та системи виконання покарань, яка відповідає вимогам ЄС, обумовили проблемний перехід від одних орієнтирів розвитку кримінального законодавства до інших. Орієнтація на репресію та політика гуманізації кримінальної відповідальності становлять собою два протилежних полюси. Зміна одного орієнтира на протилежний неминує призводити до виникнення проблем в діяльності пенітенціарної служби України.

Розуміння кримінального покарання, яке сформувалося в умовах тоталітарного режиму, та стан радянської системи відбування покарань є тими чинниками, які відіграють роль гальма в ході реформ інституту покарання.

Негативні стереотипи сприйняття кримінальної відповідальності формувалися на теренах СРСР на протязі десятиліть, тому для їх викорінення потрібен достатньо тривалий проміжок часу.

Таким чином, реформування інституту покарання у відповідності до стандартів ЄС потребує не лише модернізації установ відбування покарань, трансформації нормативної основи кримінального законодавства, а й підвищення рівня правової свідомості, культури та юридичної поінформованості громадян.

Це означає, що політика євроінтеграції обумовлює потребу створення нових соціокультурних цінностей, викорінення культури насильства, мотивацію людини на справедливість та повагу до прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави.

Водночас, європейська інтеграція України актуалізує необхідність проведення реформ інституту покарання та механізму його реалізації, визначає недоліки та проблемні питання кримінального права, усунення яких є необхідною умовою вступу України до ЄС.

References:

1. Zlenko, S. (2018). *Suspilno-politychni nastroi. Dovira social'nym instytucijam.* [Social and political sentiment. Trust in Social Institutions]. *KMIS [KIIS]* <<http://kiis.com.ua/lang=ukr&cat=reports&id=584&page=3.html>> [in Ukrainian]. (2018, May, 18).
2. Petrov, R. (2006). *Jevropejs'ki «spil'ni cinnosti»: implikacii dlja Ukrainy* [European "common values": implications for Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], 10, 110-112. [in Ukrainian].
3. *Zakon pro zagalnodержavnu programu adaptacii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Jevropejskogo Sojuzu 2004* (Verhovna Rada Ukrainy). [Law on the National Program for the Adaptation of the Ukrainian Legislation to the Legislation of the European Union 2004 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], 29, 367. [in Ukrainian].
4. Golovatyj, S. (2006). *Verhovenstvo prava: monografija* [The Rule of Law: monograph]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
5. Bukalov, O. (2001). *Jak zmusyty standarty pracjuvaty. Praktychnyj posibnyk z efektyvnoho zastosuvannja mizhnarodnyh tjuremnyh pravyl* [How to make standards work. A Practical Guide to Effective Use of International Prison Rules]. Donetsk: Oriental Publishing House. [in Ukrainian].
6. *Videns'ka deklaracija 1993* (Rada Jevropy). [Viennese declaration 1993 (Council of Europe)]. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_189> (2018, May, 18). [in Ukrainian].
7. Gryvnjak, L. (2014). *Vplyv mizhnarodnogo chynnyka na skasuvannja smertnoi kary v Ukraini* [The Impact of the International Factor on the Abolition of the Death Penalty in Ukraine] *Nacional'nyj. Visnyk Natsional'noho*

- universytetu L'vivs'ka politekhniky. Yurydychni nauky* [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Law Sciences], 782, 172-175. [in Ukrainian].
8. *Rishennja po spravi 1-33/99 (sprava pro smertnu karu) 1999* (Konstytucijnyj sud Ukrai'ny). [Decision on the case of 1-33/99 (the case of the death penalty) 1999 (Constitutional Court of Ukraine)]. *Ofitsijnyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>> [in Ukrainian]. (2018, May, 18).
 9. Chumak, V., Lucenko, I. (2015). Pojasnjuval'na zapyska do proektu Zakonu pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrai'ny shhodo zaminy dovichnogo pozbavlennja voli bil'sh m'jakym pokarannjam. [Explanatory note to the draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Replacement of Life Longer Imprisonment with More Compliant Penalties]. *Information agency LIGA:ZAKON* <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1RO00A.html> [in Ukrainian]. (2018, May, 18).
 10. Bukalov, O. (2007). *Statystychnyj ogljad Kryminal'ni pokarannja v Ukrai'ni* [Statistical Review Criminal Penalties in Ukraine]. Donetsk: Donetsk Memorial. [in Ukrainian].
 11. Lysodjed, O.V. (2015). Zakriplennja mizhnarodnyh ta jevropejs'kyh standartiv povodzhennja iz zasudzhenyh u kryminal'no-vykonavchomu zakonodavstvi Ukrai'ny (na prykladi Zakonu Ukrai'ny № 1186-VII vid 08.04.2014 r.) [Establishment of international and European standards for the treatment of convicted persons in the criminal-enforcement legislation of Ukraine (on the example of the Law of Ukraine No. 1186-VII dated April 8, 2014)]. *Pytannja borot'by zi zlochynnistju: zb. naukovih pratz* [The issue of combating crime: Collection of scientific works], 30, 64-76. [in Ukrainian].
 12. ZN.UA (2017) *Menshe 40 % ukrai'nciv vystupajut' za vidnovlennja smertnoi' kary* [Less than 40% of Ukrainians support the restoration of the death penalty] <https://dt.ua/UKRAINE/menshe-40-ukrayinciv-vistupajut-za-vidnovlennya-smertnoyi-kari-246713_.html> [in Ukrainian]. (2018, May, 18).
 13. *Ukaz pro koncepciju derzhavnoi' polityky u sferi reformuvannja Derzhavnoi' kryminal'no-vykonavchoi' sluzhby Ukrai'ny 2012* (Prezydent Ukrai'ny). [Decree on the Concept of State Policy in the Field of Reforming the State Criminal Execution Service of Ukraine 2012 (The President of Ukraine)] *Ofitsijnyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>> [in Ukrainian]. (2018, May, 18).